

การพัฒนาศักยภาพชุมชนแบบมีส่วนร่วมสู่ชุมชนท่องเที่ยวที่ยั่งยืน
**The development potential of the community in Participant Model to
Sustainable Tourism Community**

อนุวัฒน์ ชมภูปัญญา และ ธนัสถา โรจนตรากุล

มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

Anuwat Chompoopanya and Tanastha Rojanatrakul

Pibulsongkram Rajabhat University, Thailand

Corresponding Author, E-mail : aof01012531@gmail.com

บทคัดย่อ

เศรษฐกิจฐานรากเข้มแข็ง คือ ระบบเศรษฐกิจของชุมชนท้องถิ่นที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นระบบเศรษฐกิจที่เกิดการพัฒนาในด้านต่างๆ ในพื้นที่ ในมิติ สังคม ผู้คน ชุมชน วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืน สามารถสร้างอาชีพและการกระจายรายได้ สามารถลดปัญหาความเหลื่อมล้ำในระดับชุมชน นอกจากนี้เศรษฐกิจฐานรากจะต้องมีแนวทางการพัฒนาและการจัดการโดยชุมชนท้องถิ่นด้วยตนเองเอง จนสามารถพัฒนาเป็นวิสาหกิจชุมชนหรือเป็นธุรกิจของชุมชนได้

การท่องเที่ยวจึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากให้เข้มแข็ง เนื่องจากปัจจุบันการท่องเที่ยวมีหลากหลายรูปแบบ การท่องเที่ยวที่มีความเชื่อมโยงกับชุมชนและเกิดความยั่งยืน คือ การท่องเที่ยวชุมชน ปัจจัยที่นำไปสู่การท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ประสบความสำเร็จสามารถพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากในชุมชนให้เข้มแข็งที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมในชุมชน การอนุรักษ์ และความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับทรัพยากรธรรมชาติในรูปแบบการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้มีความเข้มแข็งผ่านกระบวนการพัฒนาศักยภาพอย่างมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยชุมชนสามารถนำเอาศักยภาพของทรัพยากรที่มี เช่น คน ทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี มาพัฒนาให้เกิดประสิทธิภาพเพื่อการท่องเที่ยวชุมชน ทั้งนี้ในการพัฒนาศักยภาพชุมชนแบบมีส่วนร่วมจะสามารถนำไปสู่การท่องเที่ยวชุมชนที่ยั่งยืนและก่อให้เกิดรายได้แก่คนในชุมชน อีกทั้งยังสามารถพัฒนาชุมชนที่มีความโดดเด่นในด้านต่างๆ ให้กลายเป็นชุมชนท่องเที่ยวที่สามารถสร้างรายได้ในชุมชนจนนำไปสู่เศรษฐกิจฐานรากที่เข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ: การพัฒนาศักยภาพชุมชน; การมีส่วนร่วมของชุมชน; การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

Abstracts

Strength economic foundations is the economic system of the local community that can be self-reliant and mutual help. It is an economic system that develops in various areas in the dimension of society, people, communities, cultures, environments, and natural resources to be strong and sustain, create a career and distribution of income, reduce the problem of inequality at the community level. In addition, the fundamental economy must have its own development and management approach by the local community until it can be developed into a community enterprise or a community business.

Tourism is another option to develop strength economic foundations. Because nowadays tourism has many forms. Tourism that is connected to the community and sustainable is community tourism. Factors contributing to successful community-based tourism can develop a strong community-based economy that requires community participation, conservation, and the relationship between people in the community and natural resources in the form of tourism and community development. to strengthen local communities through the process of developing capacity with participation of people in the community. The community can use the potential of resources such as people, natural resources, culture, customs and traditions to develop efficiency for community tourism. In this regard, in the development of community capacity with participation, it can lead to sustainable community tourism and generate income for people in the community. They can also develop communities that are outstanding in various fields to become a tourism community that can generate income in the community leading to a strong and sustainable economy.

Keywords: Community potential development; Participant model; Sustainable tourism community

บทนำ

การพัฒนาศักยภาพชุมชนนั้นมีความสำคัญและมีความจำเป็นอย่างยิ่งของประเทศ เพราะเศรษฐกิจในระดับรากฐานมักอยู่ที่ระดับชุมชนเป็นส่วนใหญ่ แต่ในสถานการณ์ที่ผ่านมาการพัฒนาศักยภาพชุมชนยังไปไม่ตรงทิศทางเท่าที่ควร เหตุเพราะขาดข้อมูล และยังไม่เข้าใจในบริบทของชุมชนอย่างแท้จริงจึงทำให้ไม่สามารถพัฒนาศักยภาพชุมชนให้ตรงตามมุ่งหวังได้ การที่จะพัฒนาศักยภาพชุมชนให้เข้มแข็งได้ต้องอาศัยการเข้าใจบริบทของชุมชนที่แท้จริง โดยให้ชุมชนอยู่ได้ด้วยวิถีดั้งเดิมไม่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมจนเกินความจำเป็น การพัฒนาศักยภาพชุมชนให้มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลจะสามารถทำให้เกิดความเข้มแข็ง และยั่งยืน

หลักการพัฒนาศักยภาพของชุมชนให้สามารถพัฒนาศักยภาพของชุมชนเองได้นั้นจะต้องเชื่อมโยงกันระหว่างคน ความรู้ และทรัพยากร จนนำไปสู่การเรียนรู้ การจัดการ และการพัฒนาชุมชน จึงจะถือได้ว่าชุมชนได้มีการจัดการภายในชุมชนเอง มีการจัดองค์กรชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นการพัฒนาศักยภาพชุมชนคือ การเริ่มและเน้นที่การจัดกระบวนการเรียนรู้ ให้คนมีความรู้ มีกระบวนการจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพโดยต้องอาศัยความรู้ ความเข้าใจในการใช้ทรัพยากร และกระบวนการพัฒนาทุนของชุมชนที่มีความเหมาะสม และมีประสิทธิภาพ โดยการสร้างทุนความรู้ ทุนทางปัญญา ทุนทางสังคม จึงถือได้ว่าเป็น การ

พัฒนาศักยภาพของชุมชน โดยมีเป้าหมายในการพึ่งพาตนเองของประชาชนในชุมชน (ลักขมี พุ่งหว่า และคณะ , 2561 : 63-72)

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ระบุว่าชุมชนมีสิทธิในการอนุรักษ์จารีตประเพณี ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมถึงการมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลอย่างยั่งยืน รวมถึงการให้สิทธิของคนในชุมชนให้มีส่วนร่วมกับภาครัฐในการอนุรักษ์บำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพซึ่งหมายถึงชุมชนย่อมมีสิทธิในการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมและสาธารณะประโยชน์ร่วมกับหลักธรรมาภิบาลของภาครัฐ ดังนั้นภาครัฐและชุมชนควรร่วมมือกันอนุรักษ์หรือฟื้นฟูวัฒนธรรม จารีตประเพณี ภูมิปัญญา ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ ตลอดจนพัฒนามาตรฐานในการให้บริการบุคลากรที่ให้บริการด้านการท่องเที่ยวในภาคชุมชนให้มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรที่มีในชุมชนให้เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวให้มีคุณภาพเพียงพอที่จะรองรับการขยายตัวของการท่องเที่ยวและการเปิดการค้าเสรี โดยการส่งเสริมยกระดับศักยภาพของชุมชนให้มีส่วนร่วมแสดงบทบาทในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนให้เกิดความต่อเนื่อง และยั่งยืน กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาได้มีการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2555-2559 เพื่อเป็นการกระตุ้นภาคการท่องเที่ยวให้เกิดการขยายตัวให้มีความหลากหลายในแต่ละพื้นที่ในประเทศเพิ่มขึ้น เกิดความยั่งยืน พัฒนาศักยภาพในการหารายได้จากการท่องเที่ยว และพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศไทยให้มีความพร้อมทั้งด้านคุณภาพการแข่งขัน สามารถสร้างรายได้ และกระจายรายได้ควบคู่ไปกับการพัฒนาที่ยั่งยืนจึงได้มีการกำหนดยุทธศาสตร์ของแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติไปสู่การปฏิบัติผ่านกระบวนการทำงานอย่างมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้น ทั้งในภาครัฐส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค ส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน สถาบันการศึกษา และภาคประชาชน (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2564 : ออนไลน์)

บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาศักยภาพชุมชนแบบมีส่วนร่วมสู่ชุมชนท่องเที่ยวที่ยั่งยืน เหมาะสมกับบริบทของชุมชน โดยให้ความสำคัญกับภาครัฐ และสมาชิกในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมหรือมีส่วนเกี่ยวข้องในทุกขั้นตอนของการพัฒนา เริ่มตั้งแต่การวางแผน การดำเนินการตามแผน การติดตามประเมินผล และการรับประโยชน์จากการพัฒนา เพื่อยกระดับศักยภาพชุมชนสู่ชุมชนด้านการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน โดยต้องอาศัยกิจกรรมที่จูงใจให้เกิดการมีส่วนร่วม เหมาะสมกับบริบท วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาดั้งเดิม รวมถึงทรัพยากร และความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชนนั้นๆ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการดำเนินการตามกระบวนการของกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวในชุมชน จนเป็นชุมชนที่มีศักยภาพเพียงพอที่สามารถรับนักท่องเที่ยวได้ ตลอดจนสามารถดำเนินงานด้วยตนเองต่อไปได้

การพัฒนาศักยภาพชุมชน

ลักษมี ทุ่งหว้า และคณะ (2561 : 63-72) กล่าวว่า การพัฒนาศักยภาพชุมชน คือ การทำให้เกิดเปลี่ยนแปลงอย่างมีขั้นตอนกระบวนการจากสิ่งที่มีอยู่เดิมโดยมีจุดมุ่งหมายให้เกิดผลดียิ่งขึ้น อาศัยความสามารถหรือคุณสมบัติที่อยู่ภายในสิ่งต่างๆ สามารถทำให้พัฒนา หรือทำให้ปรากฏเป็นรูปธรรมในชุมชน โดยเป็นการกระทำจากหมู่คนที่อาศัยอยู่ร่วมกันในพื้นที่อาณาเขตบริเวณเดียวกันมีการใช้ทรัพยากร และมีผลประโยชน์ร่วมกันมีการนำเอาความรู้ ความสามารถที่มีอยู่ภายในร่างกายออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างมีกระบวนการ โดยเริ่มจากการให้ความสำคัญการจัดการกระบวนการเรียนรู้ให้คนสัมพันธ์กับความรู้ ผ่านขั้นตอนกระบวนการจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ อาศัยความรู้ให้คนสัมพันธ์กับทรัพยากร และมีกระบวนการพัฒนาด้านทุนของชุมชนที่เหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

การพัฒนาศักยภาพชุมชน จึงถือได้ว่าเป็นการดำเนินกิจกรรมที่บุคคลองค์กรในชุมชน มีส่วนเกี่ยวข้องเป็นเจ้าของในการดำเนินกิจกรรมหรือช่วยกันดำเนินงาน มีเป้าหมายเพื่อเพิ่มความสามารถ และความพร้อมที่จะกระทำงานใดๆ ให้เกิดผลสำเร็จของชุมชนในด้านการจัดการ และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอย่างคุ้มค่า มีการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ การเรียนรู้และการจัดการร่วมกันเพื่อดำเนินการในกิจกรรมการผลิตแปรรูปสินค้า และการบริการ ที่มุ่งพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชนให้สอดคล้องกับบริบททางสังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน จะต้องอาศัยกลไกการดำเนินงานอย่างมีส่วนร่วมจากชุมชนเพื่อนำไปสู่ความเป็นอยู่ที่ดี และการพัฒนาอย่างยั่งยืน

การมีส่วนร่วมของชุมชน

ปฐมาวดี ทุ่งนาม และเกศราพร พรหมนิมิตกุล (2562 : 71-72.) กล่าวว่า การที่คนในชุมชนสามารถมีโอกาสเข้ามามีส่วนในการตัดสินใจด้านการกำหนดนโยบายพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของตน และมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์จากการดำเนินงานหรือโครงการต่างๆ รวมทั้งมีส่วนร่วมในการควบคุมประเมินผลดำเนินงานต่างๆ ของชุมชนท้องถิ่น ที่มีลักษณะเป็นกระบวนการของการพัฒนาโดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาตั้งแต่เริ่มต้นจนสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากรและเทคโนโลยีท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งรับผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน

พระวัชชัย สนธิธมโม (2561 : 7) กล่าวว่า เป็นการสร้างโอกาสให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา โดยผ่านทางกระบวนการส่งเสริมชักชวน และสนับสนุนให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทในการริเริ่มในการร่วมคิดกำหนดแนวทางในการพัฒนาร่วมแก้ไขปัญหา วางแผนการดำเนินงาน และให้ได้รับข่าวสารรวมถึงการให้ความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะ เพื่อร่วมตัดสินใจ เริ่มตั้งแต่ขั้นตอนการริเริ่มนโยบาย การทำแผนงาน โครงการหรือกิจกรรมต่างๆ ที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน รวมถึงการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและ

สังคม การจัดการสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งการปฏิบัติตลอดจนปัจจัยการผลิตในชุมชนเพื่อนำไปสู่การพึ่งพาตนเอง และให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน

รัถยานภิศ รัชตะวรรณ และคณะ (2561 : 231-238) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนจึงมีองค์ประกอบดังนี้ 1. การวิเคราะห์ สังเคราะห์ปัญหาของชุมชน 2. การวางแผนที่เหมาะสมและสอดคล้องกับวิถีชีวิต 3. การกำหนดกิจกรรม 4. การดำเนินกิจกรรม และ 5. การประเมินผลกิจกรรม โดยเน้นการให้ความสำคัญกับการให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางในการมีส่วนร่วม โดยหน่วยงานภาครัฐคอยช่วยเหลือ ให้คำแนะนำ หรือให้การสนับสนุนเท่านั้น การประสบความสำเร็จของกระบวนการมีส่วนร่วม มีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง เช่น ศักยภาพของคนในชุมชน ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน การรับรู้ข้อมูลข่าวสารของคนในชุมชน สถาบันทางสังคมในชุมชน ทั้งภาครัฐและเอกชน รวมถึงความสามารถในการวิเคราะห์สถานการณ์ต่าง ๆ ของชุมชน และองค์ประกอบที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการมีส่วนร่วมสำคัญที่สุด คือ ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในบริบทของสังคมไทย ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมของชุมชน คือ การดำเนินงานตามกระบวนการในการดำเนินกิจกรรม หรือการดำเนินการใดๆ ตามสิทธิและหน้าที่ของชุมชน ที่มีเป้าหมาย เพื่อตอบสนองความต้องการดำเนินการร่วมกันของประชาชน โดยให้เหมาะสมและสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิต และทัศนคติของคนในชุมชน โดยจะต้องให้ชุมชนร่วมมือกัน ดำเนินการ ติดตามประเมินผล และร่วมรับผิดชอบ รวมถึงร่วมใช้ผลประโยชน์จากการดำเนินงาน หรือกิจกรรมนั้นๆ เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ จนกลายเป็นชุมชนที่เข้มแข็งจากการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการร่วมมือกัน ดังนั้นการมีส่วนร่วมของชุมชนจึงควรมุ่งให้เกิดการรับรู้ของประชาชนอย่างเท่าเทียมกัน เพื่อนำมาสู่การวิเคราะห์แนวทางเพื่อพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการวางแผนการดำเนินงานหรือการวางแผนแก้ปัญหาในการดำเนินการ และการติดตามประเมินผลอย่างเป็นลำดับขั้นตอน ต่อไป

แนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

ลักษณะของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนนั้น เพื่อมุ่งสู่การจัดการทรัพยากรทั้งมวลด้วยวิธีการเพื่อสนองต่อความต้องการทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และความสุข แต่ยังคงคงไว้ซึ่งการรักษาไว้ทางด้านวัฒนธรรม กระบวนการเชิงนิเวศทรัพยากรที่จำเป็น ความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในอุตสาหกรรม การท่องเที่ยว

ปพน ศรีนทร์ญา และคณะ (2562 : 4412-4425) ได้กล่าวถึง หลักการของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน 10 หลักการ คือ

1. การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรที่มีอยู่เดิมอย่างพอดีและมีประสิทธิภาพ ทั้งที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ สังคม วัฒนธรรม ภูมิปัญญาที่นำมาประยุกต์ใช้กับเทคโนโลยีแบบใหม่ให้การประโยชน์อย่างคุ้มค่าประหยัด และเหมาะสมเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อการดำเนินธุรกิจการท่องเที่ยวในระยะยาว

2. การลดการบริโภคมากเกินไป และการลดของเสีย โดยการแปรรูปกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ของ ทรัพยากร จะช่วยลดความเสี่ยงค่าใช้จ่ายในการบำรุงรักษาทรัพยากรสิ่งแวดล้อมที่ถูกทำลายได้ในระยะยาว และสามารถเพิ่มคุณภาพของการท่องเที่ยว

3. การรักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม โดยการรักษาและส่งเสริมให้มีความหลากหลายของแหล่งท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทาง วัฒนธรรมที่มีอยู่เดิม โดยเพิ่มมูลค่าและมาตรฐานการให้บริการ เพื่อให้นักท่องเที่ยวใช้เวลาในการท่องเที่ยว นานขึ้น หรือทำให้ประทับใจจนต้องกลับไปเที่ยวซ้ำอีก

4. การประสานงานการพัฒนาการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับกรอบแผนกลยุทธ์การพัฒนาแห่งชาติ การพัฒนาท้องถิ่น และการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อมเพื่อให้การพัฒนาการทำงานในสถานที่ท่องเที่ยว เดียวกันมีศักยภาพเพิ่มมากขึ้น

5. การท่องเที่ยวที่รองรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจของท้องถิ่นโดยการวางแผนพิจารณาด้านราคา และ คุณค่าด้านทรัพยากรสิ่งแวดล้อม สรรหาความโดดเด่นของทรัพยากรในท้องถิ่นมานำเสนอและประชาสัมพันธ์ เพื่อให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวเป็นจำนวนมากเป็นการสร้างรายได้สู่ประชากรที่ประกอบการใน ท้องถิ่น และป้องกันสิ่งแวดล้อมไม่ให้ถูกทำลาย

6. การมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ของท้องถิ่นในสาขาการท่องเที่ยว สามารถสร้างผลตอบแทนให้แก่คนใน ท้องถิ่น และรักษาทรัพยากรสิ่งแวดล้อมโดยรวม และช่วยยกระดับคุณภาพการจัดการการท่องเที่ยวในท้องถิ่น

7. การปรึกษาหารือกันอย่างสม่ำเสมอเกี่ยวกับผู้ที่เกี่ยวข้องที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน ระหว่างผู้ประกอบการ ประชาชนท้องถิ่น องค์กรและสถาบันที่เกี่ยวข้อง เพื่อการร่วมงานให้ไปในทิศทางเดียวกัน รวมทั้งร่วมแก้ปัญหา และลดข้อขัดแย้งในผลประโยชน์ที่แตกต่างกัน

8. การฝึกอบรมพัฒนาบุคคล โดยให้ความรู้ด้านแนวคิดและวิธีปฏิบัติในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบ ยั่งยืนต่อบุคคลากรในท้องถิ่นทุกระดับ เพื่อยกระดับการบริการการท่องเที่ยว

9. การจัดเตรียมข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยว ด้านข่าวสารการบริการให้พร้อม และเพียงพอต่อการ เผยแพร่ เพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้าใจ และเคารพในสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรมของแหล่ง ท่องเที่ยว และสามารถทำให้ยกระดับความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว

10. การวิจัยและการติดตามตรวจสอบอย่างมีประสิทธิภาพ จำเป็นต่อการแก้ปัญหา และเพิ่มคุณค่าให้ แหล่งท่องเที่ยว และนักลงทุน โดยจะต้องมีการประเมินผลการตรวจสอบผลกระทบ และการศึกษาวิจัยอย่าง

สม่ำเสมอ เพื่อทราบผลของการบริการ จะสามารถนำผลดังกล่าวมาปรับปรุง และแก้ไขการจัดการการบริการ อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้เกิดความประทับใจ และความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวในระดับชุมชนท้องถิ่นแบบยั่งยืน

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2561 : ออนไลน์) ได้กล่าวถึง อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในระดับท้องถิ่นชุมชนสามารถเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ความอยู่ดีกินดี รวมไปถึงการรักษาวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของชุมชนท้องถิ่นเกิดการกระจายรายได้สู่เศรษฐกิจฐานรากอย่างเป็นรูปธรรมของประเทศได้เพื่อให้การท่องเที่ยวชุมชนเกิดความยั่งยืนเป็นรูปธรรมต้องอาศัยการทำงานรูปแบบ ประชาธิปไตย เริ่มตั้งแต่หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาควิชาการและภาคประชาชนในพื้นที่ทำหน้าที่ขับเคลื่อน แผนพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้เป็นไปตามบริบทของแต่ละพื้นที่ เพื่อยกระดับและเชื่อมโยงให้การท่องเที่ยวของประเทศไทยเกิดประโยชน์กับชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ดังนี้

1. ชุมชนที่มีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวมีการเชื่อมโยงข้อมูลกันระหว่างชุมชนเพื่อเป็นข้อมูล ใช้ประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวให้เข้ามาใช้บริการตามที่ต้องการ ซึ่งจะก่อให้เกิดการกระจายรายได้สู่เศรษฐกิจฐานรากอย่างเป็นรูปธรรม
2. เพิ่มหลักสูตรเพื่อพัฒนาศักยภาพชุมชนท้องถิ่นด้านต่างๆ ให้เกิดทักษะและความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารจัดการบริหารงาน และผลประโยชน์ที่ได้รับจากการท่องเที่ยว
3. บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวตั้งแต่ระดับนโยบายในหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชนที่ทำงานกับชุมชนและชุมชนท้องถิ่นเองที่มีความเข้าใจในการเปลี่ยนแปลงให้การท่องเที่ยวของประเทศไทยมีการพัฒนา แนวทางที่สอดคล้องกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน
4. การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีความเป็นมาตรฐานที่สอดคล้องกับการท่องเที่ยวของประชาคมอาเซียน และเกณฑ์การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโลก หรือ Global Sustainable Tourism Criteria (GSTC)
5. การเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวชุมชนการท่องเที่ยวหลัก และเส้นทางแหล่งท่องเที่ยวรองเพื่อช่วยกระจายประโยชน์จากการท่องเที่ยวไปยังชุมชนท่องเที่ยวในเมืองหลักและเมืองรอง เพื่อให้ชุมชนอื่นๆได้รับประโยชน์ได้ในวงกว้างมากขึ้นและนักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ท่องเที่ยวที่แปลกใหม่ยิ่งขึ้น
6. ผู้ประกอบการมีการดำเนินงานร่วมกับชุมชนเพื่อร่วมกันพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวให้เหมาะสม กับความต้องการของนักท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพเพื่อเพิ่มมูลค่าด้านการท่องเที่ยวชุมชน
7. ส่งเสริมเครือข่ายภาคประชาชนให้มีความเข้มแข็ง สามารถแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ และทรัพยากรซึ่งกันและกัน เพื่อให้ภาคประชาชนสามารถขับเคลื่อนการพัฒนาโดยไม่จำเป็นพึ่งพาภาครัฐหรือภาคเอกชน

8. มีเครื่องมือในการวัดระดับความสุขของชุมชนและนักท่องเที่ยวเพื่อใช้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวมีตัวชี้วัดที่จะสร้างสมดุลระหว่างความต้องการของชุมชนและนักท่องเที่ยวผู้มาเยือนเพื่อให้ทั้งสองฝ่ายได้รับประโยชน์ร่วมกัน

ปพน ศรีรินทร์ญา และคณะ (2562 : 4412-4425) กล่าวว่า การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยในระดับท้องถิ่น และระดับภูมิภาคควรส่งเสริม และพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนท้องถิ่นแบบยั่งยืน ประกอบด้วย

1. ส่งเสริมด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวภายในประเทศให้เกิดศักยภาพด้านการท่องเที่ยวให้เข้มแข็งรวมถึงให้เกิดความยั่งยืนขึ้นก่อน

2. ส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมตัดสินใจในกิจกรรม หรือโครงการต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อการใช้ชีวิตของประชาชนในพื้นที่

3. กำหนดขอบเขตของการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยให้ความสำคัญกับความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยให้การท่องเที่ยวได้เป็นมิติหนึ่งของการพัฒนาเศรษฐกิจของพื้นที่

4. ใช้วัสดุที่หาได้ภายในท้องถิ่นในการก่อสร้างรวมถึงการใช้ประโยชน์ของผลผลิตต่าง ๆ ของคนในชุมชนท้องถิ่นเพื่อลดต้นทุนการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยว และสามารถเพิ่มรายได้ให้กับประชาชนในชุมชนท้องถิ่นได้

5. กระจายรายได้และผลประโยชน์จากการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยนำรายได้เข้าชุมชนท้องถิ่นให้มากที่สุดเพื่อประโยชน์ระยะยาวของชุมชน

6. การจ้างงานสำหรับคนในชุมชนท้องถิ่นควรเป็นส่วนที่สำคัญในการพิจารณาวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว โดยเน้นส่งเสริมรูปแบบของงานที่มีความน่าสนใจ และได้รับผลตอบแทนที่เหมาะสม

จากที่กล่าวมาการท่องเที่ยวในระดับชุมชนท้องถิ่นแบบยั่งยืน ควรเชื่อมโยงประสานงานกันในระดับชุมชน รวมถึงสถาบันองค์กรต่างๆ ที่มีอยู่โดยรอบชุมชน เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้องค์ความรู้หรือทรัพยากรในระดับชุมชน เช่น แหล่งเรียนรู้ด้านต่างๆ เพื่อการศึกษาพัฒนาที่สามารถขยายผลได้ต่อยอดได้ ทำให้เยาวชนรุ่นใหม่เห็นถึงโอกาสทางธุรกิจท่องเที่ยว จนนำไปสู่แนวคิดกลับมาพัฒนาบ้านเกิดและชุมชนของตน แต่สิ่งที่พื้นฐานและสำคัญที่สุด คือ การที่ชุมชนท้องถิ่นที่เป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยวนั้น ควรต้องมีกระบวนการคิดวิเคราะห์ วางแผน และดูแลรักษาทรัพยากรของตนเอง เพื่อสืบทอดและรักษาวิถีชีวิต วัฒนธรรมอันเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกในปัจจุบัน มีจุดมุ่งหมายเพื่อใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือ ในการพัฒนาชุมชนของตนเองและให้ได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนซึ่งหากทุกชุมชนเรียนรู้พัฒนาดูแลชุมชนตัวเองให้ดี ให้นักท่องเที่ยวมีความรู้สึกนำไปเยือน การท่องเที่ยวของประเทศไทยในระดับจังหวัด ระดับภูมิภาค หรือระดับประเทศก็จะมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ต่อไป

ปัจจัยของการเป็นแหล่งท่องเที่ยว

ปพน ศรีรินทร์ญา และคณะ (2562 : 4412-4425) กล่าวว่า การเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้นั้นจะต้องมีคุณสมบัติที่สามารถเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้โดยมีปัจจัย 3 ประเภทดังนี้

1. สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว (Attraction) คือ สิ่งที่สามารถดึงดูดใจ ให้เกิดความสนใจต้องการที่จะไปยังแหล่งท่องเที่ยว พื้นที่ที่นักท่องเที่ยวไปนั้นจะต้องเป็นพื้นที่ที่มีสิ่งดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยวเป็นสิ่งสำคัญในแหล่งท่องเที่ยวจะมีจุดที่เป็นจุดที่น่าสนใจดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวจุดหนึ่งหรือหลายจุด หากพื้นที่ใดมีแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถดึงดูดใจหลายจุดแหล่งท่องเที่ยวนั้นจะมีนักท่องเที่ยวให้สนใจเดินทางมาเพื่อท่องเที่ยวกันมาก โยสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1.1 สิ่งดึงดูดใจการท่องเที่ยวที่ธรรมชาติให้มา (Natural Attraction Factors) คือสิ่งที่มีธรรมชาติให้มา มีความงดงามตามธรรมชาติที่สามารถดึงดูดให้คนไปเที่ยวในพื้นที่นั้น เช่น หาดทราย น้ำตก และพืชพันธุ์สัตว์ป่า เป็นต้น

1.2 สิ่งดึงดูดใจการท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น (Historical and Cultural Attractions) เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นจนสามารถดึงดูดใจให้ไปท่องเที่ยวเยี่ยมชมความงามยังสถานที่แห่งนั้น เช่น สถาปัตยกรรม ได้แก่ วัด วัง เมืองโบราณ เป็นต้น วิถีชีวิตของคนในสถานที่แห่งนั้นที่มีความเฉพาะไม่เหมือนที่ไหนจนสามารถดึงดูดใจ รวมทั้งกิจกรรมต่างๆ ที่คนเราสร้างขึ้น เช่น การแข่งขันกีฬา การแสดง การจัดงานเทศกาลอาหาร งานเทศกาลผลไม้ เป็นต้น

2. สิ่งอำนวยความสะดวก (Facility) คือ สิ่งที่สามารถที่จะรองรับการเดินทางมาท่องเที่ยวเพื่อทำให้การท่องเที่ยวมีความสะดวกสบาย เริ่มจากพักแรมในรูปแบบต่างๆ เช่น โรงแรม รีสอร์ท บังกะโล เกสต์เฮาส์ โฮมสเตย์ เป็นต้น รวมถึงการบริโภคจะต้องมีร้านอาหารบริการสำหรับนักท่องเที่ยวตลอดจนการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเพื่อการวางแผนท่องเที่ยว และการเดินทางไว้บริการนักท่องเที่ยว

3. การเข้าถึงได้ (Accessibility) คือ การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวนั้นได้ ต้องมีการคมนาคมขนส่ง นักท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวนั้นอย่างปลอดภัย และสะดวกสบาย โดยปัจจัยในการเลือกสถานที่เพื่อท่องเที่ยวของแต่ละคน หรือกลุ่มคนมีความแตกต่างกันออกไปตามความความต้องการที่จะไปท่องเที่ยว โดยที่บางคนต้องการไปท่องเที่ยวแบบธรรมชาติ แต่บางคนอาจจะต้องความสะดวกสบายในเรื่องของที่พักหรืออาหารในการท่องเที่ยวพักผ่อน เป็นต้น การท่องเที่ยวจึงเป็นกระบวนการทางสังคมและเศรษฐกิจที่มีองค์ประกอบหลักอยู่ 3 ด้าน คือ ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว (Tourism Resource) บริการท่องเที่ยว (Tourism Service) และการตลาดการท่องเที่ยว (Tiyeuan Market of Tourist) และมีองค์ประกอบย่อยที่มีความสัมพันธ์สอดคล้องกัน โดยความแตกต่างของแต่ละรูปแบบการท่องเที่ยวจึงอยู่ที่ความแตกต่างในองค์ประกอบย่อยและความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นนั้น โดยทั้งนี้การท่องเที่ยวจึงเป็นปรากฏการณ์ของมนุษย์ที่สร้าง

ปฏิสัมพันธ์เชิงบวกกับสภาพแวดล้อมทั้งที่เป็นธรรมชาติและวัฒนธรรมในการเดินทางไปท่องเที่ยวแต่ละสถานที่ย่อมมีจุดหมายของการเดินทางไปท่องเที่ยวที่ต่างกันออกไป

ปัจจัยที่กล่าวทั้ง 3 ด้าน ถือเป็นสิ่งสำคัญในการเป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยนักท่องเที่ยวจะตัดสินใจเข้ามาในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวมักต้องคำนึงถึงจุดเด่นของแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถดึงดูดจิตใจนักท่องเที่ยวได้ โดยที่นักท่องเที่ยวบางกลุ่มต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ภายในแหล่งท่องเที่ยว หรืออาจเป็นนักท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่มที่เน้นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยไม่ค่อยคำนึงถึงความสะดวกสบายเนื่องจากต้องการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวแบบธรรมชาติ รวมถึงวิถีชีวิตดั้งเดิม และวัฒนธรรมชุมชนแบบดั้งเดิม แต่อย่างไรก็ตามการเข้าถึงแหล่งพื้นที่ท่องเที่ยวก็มีความสำคัญเช่นกันเพราะต้องมีความปลอดภัย และให้นักท่องเที่ยวสามารถวางแผนในการเดินทางมายังพื้นที่ได้อย่างไม่ยากลำบากจนเกินไป

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนสู่การท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน

แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน (People's Participation) ได้เข้ามามีบทบาทตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 ที่มุ่งเน้นคนเป็นสำคัญมากกว่าการเติบโตทางเศรษฐกิจ จึงเปลี่ยนแนวทางการพัฒนาจากระดับบนลงล่าง (Top-down) มาเป็นระดับล่างขึ้นบน (Bottom-up) เพื่อสอดคล้องกับการพัฒนาประเทศ จนกระทั่งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ยังให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนขับเคลื่อนและติดตามประเมินผลจากภาครัฐ เอกชน ประชาชน และภาคการศึกษาในทุกพื้นที่ของประเทศ เป็นกลไกประชารัฐที่ร่วมพลังให้สามารถกำหนดเป้าหมายแนวทางการพัฒนารวมทั้งแผนงานโครงการสำคัญที่ตอบสนองความต้องการและแก้ไขปัญหาให้กับประชาชนได้อย่างสอดคล้องกับภูมิสังคม (ธัญธาดา นันทินา, 2563 : 43-44)

แนวคิดการมีส่วนร่วมดังกล่าวจึงมีความสำคัญในการพัฒนาประเทศ โดยได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานด้านพัฒนาชุมชนท้องถิ่นในด้านต่างๆ รวมไปถึงการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเพื่อพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวชุมชนให้เกิดความยั่งยืน

ความหมายของการมีส่วนร่วมของชุมชนสู่การท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน

การมีส่วนร่วมของท้องถิ่น หมายถึง การที่ชุมชนหรือท้องถิ่นมีสิทธิในการควบคุม ดูแลกระบวนการท่องเที่ยว โดยการมีส่วนร่วมตั้งแต่การเริ่มสำรวจทรัพยากร วางแผนดำเนินงาน การจัดการ ร่วมดำเนินการ โดยนอกจากจะก่อให้เกิดรายได้ และผลประโยชน์ต่อท้องถิ่นแล้ว ท้องถิ่นยังเป็นส่วนสำคัญที่สามารถเรียนรู้กระบวนการมีส่วนร่วม จนนำไปสู่การพัฒนาความสามารถในการพึ่งตนเองของชุมชนได้

การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Tourism System) จะต้องมีการพิจารณาการดำเนินงานให้ครอบคลุมการตลาดอย่างรอบด้านมีความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม รวมถึงสังคมและวัฒนธรรมของคนใน

ชุมชนในรุ่นปัจจุบันจนถึงคนรุ่นหลัง ให้เกิดการตระหนักถึงการใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เหมาะสม และเกิดประโยชน์สูงสุด โดยสมาชิกในชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ เกิดการเรียนรู้ และมีผลประโยชน์ร่วมกัน ทำให้เกิดการสร้างรายได้ การจ้างงาน และพัฒนาต่อยอดผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น เพื่อก่อให้เกิดการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรมและทั่วถึง มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน เกิดการจ้างงานและสร้างรายได้ให้กับชุมชนท้องถิ่น และยังสามารถ พัฒนาคน พัฒนาชุมชน และสร้างระบบการทำงานแบบมีส่วนร่วม จนนำไปสู่เศรษฐกิจชุมชนที่เข้มแข็งได้อย่างยั่งยืน และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรได้ในระยะยาว (ปาริฉัตร พรพิมล, 2561 : 121-122)

อรรถวรรณ เกิดจันทร์ (2557 : 56) ปัจจัยที่มีผลทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชน มีหลายปัจจัยที่มีผลต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนแบบมีส่วนร่วม เริ่มตั้งแต่ปัจจัยทั่วไป ได้แก่ 1. ปัจจัยส่วนบุคคล เช่น อายุ เพศ 2. ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม เช่น การศึกษา อาชีพ รายได้ 3. ปัจจัยด้านการสื่อสาร ได้แก่ การรับข่าวสารของการมีส่วนร่วม รวมถึงปัจจัยในแหล่งท่องเที่ยวเฉพาะพื้นที่ โดยใช้หลักการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นปัจจัยในการขับเคลื่อนส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยประกอบไปด้วยปัจจัย ดังนี้

1. ชุมชนต้องมีศักยภาพด้านพื้นที่ เช่น แหล่งท่องเที่ยวที่สามารถดึงดูดใจ สามารถเข้าถึง หรือเข้าไปดำเนินการจัดบริการให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้
2. ต้องมีแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ หรือตลาดการท่องเที่ยวที่เป็นที่รู้จักอยู่ในพื้นที่ หรือพื้นที่ใกล้เคียง โดยที่นักท่องเที่ยวสามารถเข้ามาเยือนชุมชนได้
3. ภายในท้องถิ่นชุมชนควรต้องมีความรู้ และทักษะ ในด้านการจัดการการท่องเที่ยวในด้านต่างๆ เช่น การจัดการทรัพยากรด้านการท่องเที่ยว การจัดการเงินการบัญชี การให้บริการสนับสนุนการท่องเที่ยว เช่น มัคคุเทศก์ในชุมชน ที่พัก อาหาร การตลาด และประชาสัมพันธ์ การติดต่อประสานงาน เป็นต้น

แนวทางการพัฒนาศักยภาพชุมชนแบบมีส่วนร่วมสู่ชุมชนท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

นิสสาร ยินดีจันทร์ และคณะ (2563 : 257-258) แนวทางการพัฒนาศักยภาพชุมชนแบบมีส่วนร่วมสู่ชุมชนท่องเที่ยวที่ยั่งยืนประกอบด้วย 3 ปัจจัยดังนี้

1. พื้นที่ของชุมชน คือ ต้องคำนึงถึงบริบทพื้นที่และแหล่งท่องเที่ยว อันประกอบด้วยทรัพยากรที่มีความหลากหลาย โดยมีแนวคิดในพัฒนาต่างๆ ในชุมชน ให้ควบคู่ไปกับการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยคนในชุมชนตระหนักถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน โดยต้องอาศัยการพัฒนาศักยภาพของชุมชนให้มีความเข้มแข็ง เริ่มตั้งแต่จิตสำนึกรักชุมชน การเรียนรู้ และพัฒนาทักษะ รวมถึงการวางแผนจัดการด้านการท่องเที่ยว และที่สำคัญต้องมีการกระจายรายได้สู่คนในชุมชนอย่างทั่วถึง เพื่อดึงดูดให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ทั้งนี้ชุมชนใดที่จะดำเนินการให้เป็นชุมชนท่องเที่ยว นั้นจะต้องได้รับการสนับสนุนจากส่วนราชการในการผลักดันให้มีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวชุมชน โดยมี

นักวิชาการที่มีองค์ความรู้ด้านการท่องเที่ยว มาช่วยให้คำปรึกษาแนะนำ ร่วมกับคนในชุมชนในการวิเคราะห์บริบทของชุมชน เพื่อค้นหาศักยภาพของชุมชนผ่านกระบวนการวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล และนำผลการวิเคราะห์บริบทของชุมชนไปพัฒนาเพื่อให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชน ที่สำคัญต้องให้คนในชุมชนสามารถดำเนินงานเองได้

2. การมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวของชุมชน คือ การพัฒนาทรัพยากรที่มีของชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยเริ่มจาก การรวมตัวของกลุ่มการท่องเที่ยวชุมชน และผู้นำชุมชน และคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการประชุมวางแผน เพื่อค้นหาศักยภาพของชุมชนที่สามารถเป็นจุดเด่นของชุมชนโดยอาศัยนักวิชาการร่วมให้คำปรึกษา แนะนำกระบวนการต่างๆ เพื่อวิเคราะห์หาจุดเด่นในแต่ละด้านที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวเพื่อนำไปสู่การท่องเที่ยวชุมชน ที่สามารถดูแลรักษาทรัพยากรสิ่งแวดล้อมของชุมชนไม่ให้เสื่อมโทรม ทั้งนี้ชุมชนเองต้องมีส่วนร่วมในการจัดการเมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามายังแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน และเกิดผลกระทบต่อธรรมชาติให้น้อยที่สุดมีการจัดการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้คงอยู่ในสภาพที่ดีเสมอเพื่อการท่องเที่ยวชุมชนที่ยั่งยืน

3. การพัฒนาศักยภาพของการท่องเที่ยวชุมชน คือ มีการดำเนินการในรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวให้ตรงความต้องการของนักท่องเที่ยว จะต้องอาศัยความร่วมมือกันให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการโดยมีองค์ประกอบด้านศักยภาพ ดังนี้

3.1 สถานที่ พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดความน่าสนใจ รวมถึงมีสิ่งอำนวยความสะดวกในขั้นพื้นฐานต่างๆ เพื่อให้สามารถรองรับความต้องการของนักท่องเที่ยวได้ มีการวางแผนจัดเส้นทางแหล่งท่องเที่ยวภายในชุมชนที่ปลอดภัยโดยกำหนดจุดพักระหว่างเส้นทาง รวมไปถึงความสะดวกในการเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ใกล้เคียง มีบริการรับ-ส่ง นักท่องเที่ยวเพื่อเดินทางไปชุมชนท่องเที่ยวใกล้เคียง เพื่อให้เกิดเชื่อมโยงการท่องเที่ยวระหว่างชุมชนด้วยกัน

3.2 ราคาค่าบริการ มีการกำหนดราคา โดยยึดถือให้เกิดประโยชน์ทั้งสองฝ่าย คือคนในชุมชนมีรายได้ที่เหมาะสมจากการท่องเที่ยว ส่วนนักท่องเที่ยวได้รับสินค้า และการบริการอย่างคุ้มค่าจากการมาท่องเที่ยว

3.3 ด้านการส่งเสริมการตลาด การสื่อสารด้านการประชาสัมพันธ์ของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนโดยผ่านช่องทางการสื่อสารที่ทันสมัยที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้หลายช่องทางที่ง่ายต่อการเข้าถึง โดยการประชาสัมพันธ์นั้นต้องมีรูปแบบที่น่าสนใจเพื่อสื่อสารไปยังนักท่องเที่ยวให้มีความเข้าใจในบริบทของชุมชนในรูปแบบการท่องเที่ยวที่รักษาทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน มีความรับผิดชอบต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และมีกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมกับคนในชุมชนในการท่องเที่ยวในเชิงอนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม ให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจ และอยากกลับมาเที่ยวซ้ำ

จันทร์จิรา สุขบรรจง (2559:57) กล่าวว่า แนวคิดการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนมีองค์ประกอบอยู่ 6 องค์ประกอบ คือ

1. การพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน คือ การพัฒนาสถานที่อันเป็นแหล่งที่น่าสนใจที่ทำให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวพร้อมใช้บริการสิ่งอำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยวที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวเข้ามาเยือน มีการประเมินศักยภาพความสามารถในการรองรับของพื้นที่ และกำหนดกิจกรรมท่องเที่ยวที่อนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งให้ความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยวด้วย

2. การพัฒนาสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน คือ การพัฒนาเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวให้อยู่ในสภาพเดิมหรือน่าสนใจกว่าเดิม โดยต้องมีมาตรการป้องกันผลกระทบจากการท่องเที่ยว เช่น การติดตามประเมินผลกระทบจากการท่องเที่ยวอย่าง และฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง เป็นต้น

3. การพัฒนาธุรกิจท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน คือ การพัฒนาธุรกิจด้านการบริการสิ่งอำนวยความสะดวกด้านต่างๆ แก่นักท่องเที่ยวเพื่อสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวให้ได้รับความพึงพอใจ และต้องมีความรับผิดชอบต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

4. การพัฒนาตลาดท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน คือ การพัฒนาประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพเข้ามาท่องเที่ยว โดยต้องคำนึงถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม และให้นักท่องเที่ยวเหล่านี้ได้รับความรู้ประสบการณ์จากการท่องเที่ยวอย่างเป็นที่พอใจ

5. การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน คือ การสร้างโอกาสให้คนในชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยว เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนท้องถิ่นสามารถจัดการการท่องเที่ยวได้เอง และให้ชุมชนท้องถิ่นได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว จึงจะทำให้ชุมชนท้องถิ่นเกิดความรักสามัคคี และรักษาทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวให้คงอยู่ตลอดไป

6. การพัฒนาจิตสำนึกทางการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน คือ สร้างจิตสำนึกให้เกิดการอนุรักษ์ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมโดยผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวชุมชนทุกฝ่ายให้ความรู้ปลูกฝังจิตสำนึกในการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนให้คนในชุมชนและนักท่องเที่ยวเกิดความรักความหวงแหนทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมในชุมชน

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2562 : 46) กล่าวว่า การพัฒนาศักยภาพชุมชนแบบมีส่วนร่วมสู่ชุมชนท่องเที่ยวที่ยั่งยืนเป็นการมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยว และการบริการด้านการท่องเที่ยวของชุมชนให้เกิดความยั่งยืน ในรูปแบบการพัฒนาพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว สินค้า และการบริการให้ได้มาตรฐาน โดยการเข้ามามีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน รวมถึงคนในชุมชนเป็นส่วนสำคัญเพื่อให้สามารถเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจระดับฐานราก ผ่านกระบวนการการวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนให้ชัดเจนเพื่อมุ่งพัฒนาด้านการท่องเที่ยวชุมชนให้ไปในทิศทางใด และสามารถรองรับจำนวนของนักท่องเที่ยวได้อย่างชัดเจน จะทำให้ชุมชนสามารถควบคุมและกำกับดูแลให้ทรัพยากรของแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นจุดดึงดูดนักท่องเที่ยวและผู้มาเยือนไม่เสื่อมโทรม รวมถึงต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว เมื่อนักท่องเที่ยวมาถึงยังแหล่งท่องเที่ยวชุมชน

แต่อย่างไรก็ตามชุมชนควรมีการกำหนดกิจกรรมการท่องเที่ยวให้มีความหลากหลายเหมาะสม และน่าสนใจเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว รวมถึงจำหน่ายสินค้าที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน และการบริการที่ดีจากคนในชุมชน ที่สำคัญต้องสร้างการรับรู้ และจิตสำนึกของคนในชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากร การฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ วัฒนธรรมไทย อัตลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่น เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนที่มีความเข้มแข็งและยั่งยืน โดยให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพของชุมชน และให้คนในชุมชนได้รับผลประโยชน์ที่เกิดจากการท่องเที่ยวชุมชนอย่างเท่าเทียมกัน

สรุป

การพัฒนาศักยภาพชุมชนที่เป็นรากฐานของสังคมที่เป็นวิถีชีวิตของผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมไทย มีความจำเป็นต้องสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในระดับฐานรากของสังคมจนนำไปสู่ชุมชนที่เข้มแข็ง สงบสุข และสามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยต้องส่งเสริมด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ตั้งแต่การร่วมกันวางแผนการบริหารการพัฒนา การดำเนินงาน การประเมินผล และเป็นผู้ใช้ประโยชน์จากชุมชนโดยคนในชุมชนต้องเป็นผู้จัดการ เป็นผู้คิด เป็นผู้ทำ ซึ่งเป็นกระบวนการเพื่อนำไปสู่การพัฒนาชุมชนให้มีศักยภาพ และสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนบนพื้นฐานหลักเศรษฐกิจพอเพียง นำไปสู่เศรษฐกิจภายในชุมชนที่มีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน แต่กระบวนการการมีส่วนร่วมนั้นอาจใช้ได้ผลดีในบางพื้นที่ เพราะหากไม่ได้รับความร่วมมือจากคนในพื้นที่แล้ว การใช้หลักการมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาศักยภาพชุมชนก็อาจไม่ประสบผลสำเร็จ หากขาดซึ่งกระบวนการในการเข้ามามีส่วนร่วมของคนในชุมชน การให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพชุมชนควรมีองค์ประกอบดังนี้ 1. การวิเคราะห์สังเคราะห์ปัญหาของชุมชน 2. การวางแผนที่เหมาะสมกับวิถีชีวิต 3. การกำหนดกิจกรรม 4. การดำเนินกิจกรรม และ 5. การประเมินผลกิจกรรม โดยให้ความสำคัญในการให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางในการมีส่วนร่วม พึงพาหน่วยงานภาครัฐคอยช่วยเหลือให้คำแนะนำหรือให้การสนับสนุนเท่านั้น จึงสามารถกล่าวได้ว่าเกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชน การดำเนินงานตามกระบวนการให้สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิต ค่านิยม ประเพณี และทัศนคติของบุคคลในชุมชน จะต้องให้ชุมชนร่วมมือกันวางแผน ดำเนินการ ติดตามประเมินผล และร่วมรับผิดชอบรวมถึง การร่วมใช้ผลประโยชน์จากการดำเนินงาน การมีส่วนร่วมของชุมชนจึงควรมุ่งเน้นการรับรู้ต้นทุนทางสังคม และทรัพยากรในชุมชนเพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชน เพื่อการวางแผนการพัฒนาหรือการแก้ปัญหา การดำเนินการตามแผนและกระบวนการติดตามประเมินผลอย่างเป็นระบบ ดังนั้นความสำเร็จของการมีส่วนร่วมในชุมชนจึงต้องอาศัยองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง เช่น ศักยภาพของคนในชุมชน ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน การรับรู้ข้อมูลข่าวสารของคนในชุมชน สถาบันทางสังคมในชุมชนทั้งภาครัฐและเอกชน รวมถึงความสามารถในการวิเคราะห์สถานการณ์ต่างๆ ของชุมชน เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจฐานรากของชุมชนให้ยั่งยืน ดังนั้นเศรษฐกิจในชุมชนต้องมีความมั่นคงคนในชุมชนมีรายได้จากการร่วมกันพัฒนาศักยภาพของชุมชนจนทำให้เกิดธุรกิจภายในชุมชนจาก

การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล รวมถึงการให้สิทธิของคนในชุมชนให้มีส่วนร่วมกับภาครัฐเพื่อยกระดับศักยภาพชุมชนสู่ชุมชนด้านการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วม ที่เหมาะสมกับบริบท วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาดั้งเดิม รวมถึงทรัพยากร และความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชนนั้นๆ เพื่อเพิ่มความสามารถในการดำเนินการตามกระบวนการของกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวในชุมชน รวมถึงเพื่อการพัฒนาศักยภาพในการหารายได้จากการท่องเที่ยว เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศไทยให้มีความพร้อมทั้งด้านคุณภาพการแข่งขัน สามารถสร้างรายได้ และกระจายรายได้ควบคู่ไปกับการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยผ่านกระบวนการทำงานอย่างมีส่วนร่วมให้เกิดขึ้น ทั้งในภาครัฐส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค ส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน สถาบันการศึกษา และภาคประชาชน

จากที่กล่าวมาการพัฒนาศักยภาพชุมชนแบบมีส่วนร่วมสู่ชุมชนท่องเที่ยวที่ยั่งยืน เป็นกระบวนการที่ชุมชนใดที่มีกิจกรรมภายในชุมชนโดยอาศัยพื้นฐานที่มาจากต้นทุนทางสังคมหรือภูมิปัญญาของชุมชนนั้นๆ มาพัฒนาจะทำให้เกิดแรงจูงใจที่ช่วยกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนได้อย่างยั่งยืน และการทำงานร่วมกัน โดยเฉพาะชุมชนในชนบทที่มีทุนทางสังคม มีภูมิปัญญาท้องถิ่น และมีกลุ่มกิจกรรมเฉพาะของพื้นที่นั้นๆ รวมถึงวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน จะสามารถนำไปสู่การพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนที่ทำให้เศรษฐกิจในชุมชนดีขึ้น และสามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ให้แก่ชุมชนอื่นๆ ที่สนใจศึกษาลักษณะการทำงานในรูปแบบของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพชุมชนจนสามารถพัฒนาชุมชนแห่งการท่องเที่ยวได้อย่างยั่งยืน ควรมีการดำเนินการดังนี้ 1. การพัฒนาศักยภาพชุมชนในการท่องเที่ยว ผู้นำกับคนในชุมชนรวมถึงผู้เกี่ยวข้อง ต้องมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ร่วมกันดูแลรักษาและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในเรื่อง ราคา สถานที่ และการส่งเสริมการตลาด ให้ความสำคัญการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวให้อยู่อย่างยั่งยืน 2. ควรมีแบบสอบถาม และการพูดคุยสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวที่เข้ามาใช้บริการในการท่องเที่ยวของชุมชนในด้านต่างๆ อย่างเป็นกันเองเพื่อทราบถึงความต้องการของนักท่องเที่ยว เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่สามารถนำไปพัฒนาศักยภาพชุมชน เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวต่อไป 3. มีการประเมินผลด้านศักยภาพของชุมชนเองในแต่ละด้านเพื่อปรับปรุงพัฒนา หรือเป็นข้อมูลในการแลกเปลี่ยน เรียนรู้กับชุมชนท้องถิ่นอื่นที่มีการท่องเที่ยวชุมชนลักษณะใกล้เคียงกันให้ครอบคลุมในศักยภาพด้านการท่องเที่ยวท่องเที่ยวด้านราคาการบริการที่มีความเหมาะสม รวมถึงด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และด้านการประชาสัมพันธ์ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวผ่านช่องทางสื่อต่างๆ 4. มีการทำงานแบบมีส่วนร่วม โดยอาศัยทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน การดำเนินงาน การประเมินผลให้ข้อเสนอแนะ และรับผลประโยชน์ อาทิเช่น ชุมชน ภาครัฐ เอกชน ผู้ประกอบการ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวชุมชน เพื่อร่วมกันผลักดันการท่องเที่ยวชุมชนให้เป็นที่ยอมรับ สร้างเศรษฐกิจฐานรากให้มีความเข้มแข็งจนนำไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2561) การท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน. ออนไลน์. สืบค้นเมื่อ 14 มีนาคม 2564. แหล่งที่มา: <https://www.tatreview magazine.com/article/cbt-thailand/>
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2560). *การพัฒนาการท่องเที่ยวเรื่องกลยุทธ์การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (กลยุทธ์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ)*. กรุงเทพมหานคร: ผู้แต่ง.
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2564). ชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี บ้านวังส้มซ่า. ออนไลน์. สืบค้นเมื่อ 14 มีนาคม 2564. แหล่งที่มา: <https://thailandtourismdirectory.go.th/th/attraction/97943>
- จันทร์จิรา สุขบรรจง. (2559). *การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของหอนานมดแดง อำเภอบำเพ็ญ จังหวัดพัทลุง* ปรินญาณิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการอุตสาหกรรมบริการและการท่องเที่ยว. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยกรุงเทพ.
- ธัญดา ดวงแก้ว, นันทิชา หาสนทร. (2563) การมีส่วนร่วมของประชาชนตามหลักการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านไทรน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์*. 6 (1), 43-44.
- นิสกร ยินดีจันทร์, ภูริพัฒน์ แก้วตาธนาวัฒนา และ สันตุสิทธิ์ บริวงษ์ตระกูล (2564). การพัฒนาศักยภาพชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนกรณีศึกษา เครือข่ายท่องเที่ยวโดยชุมชนจันทบุรี, *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครพนม*, 11 (1), 257-258.
- ปฐมาวดี หุ่นงาม และเกศราพร พรหมนิมิตกุล. (2562). การมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ดำเนินการและขับเคลื่อนโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี : กรณีศึกษาหมู่บ้านตาลเจ็ดยอด ตำบลไร่เก่า อำเภอสามร้อยยอด จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. *Proceedings การประชุมวิชาการระดับชาติ เครือข่ายด้านการจัดการชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ครั้งที่ 4 ณ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่*, 71-72.
- ปพน บุญมัลย์ และคณะ. (2563). การมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดการท่องเที่ยวชุมชน OTOP นวัตวิถี : กรณีศึกษาดำบลหน้าถ้ำ อำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา. *Proceedings การประชุมวิชาการระดับชาติ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตบางแสน ครั้งที่ 17*, 1, 4412-4425.
- ปาริฉัตร ศรีหะริญ, พรพิมล ข้าเพชร. (2561). การท่องเที่ยวโดยชุมชน : ทางเลือกใหม่สู่ความยั่งยืน. *วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี*, 12 (3), 121-122.
- พระธวัชชัย สนธิธมโม (วรรณนาวัน). (2561). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนในเขตเทศบาลเมืองสระแก้ว จังหวัดสระแก้ว*. สารนิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- ร้ถยานภค รัชทะวรวรณ และคณะ. (2561). กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาสุขภาวะ. *วารสารเทคโนโลยีภาคใต้*, 11 (1), 231-238.
- ลักษมี พุ่งหว่า, ธารภรณ์ อีราภรณ์, และภาวีน ชินะโชติ. (2561). การพัฒนาศักยภาพชุมชนในการจัดการท้มงาน: กรณีศึกษา กลุ่มแม่บ้านชุมชนเปรมฤทัย เขตประเวศ กรุงเทพมหานคร. *วารสารเกษมบัณฑิต*, 19 (1), 63-72.
- อรรรรณ เกิดจันท์ (2557). *การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศป่าชายเลคลองโคนจังหวัดสมุทรสงคราม*. ปริณญาณิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการการท่องเที่ยว คณะการท่องเที่ยวและการโรงแรม. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.